

ตำนานสร้างโลกภาคใต้: การศึกษาเชิงวิเคราะห์

Creation Myths in Southern Thailand: An Analytical Study

ชาญณรงค์ คงฉิม*

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกภาคใต้ จำนวนมุขปาฐะและตำนานลายลักษณ์ 9 ตำนาน ประกอบด้วย ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลม ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย โลกปฏิสนธิ นางโกควดี ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระบี่น้อย บทตั้งฟ้าตั้งดินของมโนราห์ บทตั้งน้ำและบทตั้งปรมัตต์ 2 ตำนานของลิมนตร์ ที่พบในพื้นที่ภาคใต้ จังหวัดพัทลุง สงขลา ปัตตานี และกระบี่

ผลการศึกษาพบว่า ตำนานสร้างโลกภาคใต้จัดเป็นวรรณกรรมท้องถิ่นประเภทตำนาน เนื้อหาเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและจักรวาลที่ได้คิดความเชื่อจากพราหมณ์-ฮินดู และพุทธศาสนา โดยตำนานจำนวนลายลักษณ์มีการประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ที่หลากหลายทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง ส่วนฉบับมุขปาฐะเป็นตัวแทนในการขับร้องของการแสดงท้องถิ่น ซึ่งทั้งลายลักษณ์และมุขปาฐะนั้นต่างไม่ปรากฏผู้แต่งแต่ปรากฏเพียงผู้คัดลอก มีการดำเนินเรื่องตาม 2 โครงเรื่องคือ โครงเรื่องเทวดาลงมากินง้วนดิน และโครงเรื่องเทวดาสร้างโลก ซึ่งบางตำนานแสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อทางฮินดูกับพุทธศาสนา ขณะเดียวกันตัวบทของตำนานยังแสดงให้เห็นถึงวิถีคิดของชาวใต้ เช่น ความคิดการพึ่งพาธรรมชาติ ความคิดเรื่องอำนาจและการต่อต้านระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม เป็นต้น นอกจากนี้ตำนานยังให้ความสำคัญแก่คติไตรภูมิ และอนุภาคเทวดาที่มีบทบาทในการขัดเกลาผู้คนในสังคมให้ประพฤติตามครรลองครองธรรม โดยเนื้อหาอธิบายเกี่ยวกับการส่งเสริมให้ทำความดีและชี้ให้เห็นโทษของการทำความชั่ว และนอกจากนี้ในตอนท้ายของตำนานสร้างโลกภาคใต้ยังปรากฏตำนานข้าว เนื้อเรื่องได้แสดงความคิดเรื่องการประนีประนอมที่เป็นผลมาจากความขัดแย้งระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม

คำสำคัญ : ตำนานสร้างโลกภาคใต้

---

* นักศึกษาลัทธิสุทธศิลป์ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์

Abstract

This article aims at analyzing 9 idioms of Creation Myth in Southern Thailand, oral literature and written literature including Ban Pa Lam version, Mr.Chai Janrodpai version, Lok Patisonthi version, Nang Phokhawadi version, Tai Phum version, Ban Krabi noi, Bot Tang Fa Tang Din Manorah, Bot Tang Nam and Two versions of Limon which were found in Upper-Southern Thailand includes Phatthalung, Songkhla, Pattani, and Krabi.

The finding revealed that Creation Myth in Southern Thailand is classified into local literature (myth). The contents were relevant creation myth of the Earth and Universe which was influenced by Brahmanism – Hinduism and Buddhism. Besides, the written literatures were written in prose and verse and each version was different. The oral literatures was used in local Song and there were no authors but appeared only copiers. The stories were run into 2 plots included Thewada Long Ma Kin Nguan Din and Thewada Sang Lok. Moreover, some myths were revealed belief integration between Brahmanism – Hinduism and Buddhism. Besides, the content of the myth revealed the way of thought of Southern Thai people such as natural dependence, Power and the resistance between Buddhism and original belief. The myths were also revealed conflicts and compromising of the characters and the events in the myth. On the other hands, the myth emphasized on the moral of Three Worlds and motif of deity which played important roles in teaching people to behave well and revealed the result of doing bad. And also at the end of the Creation Myths in Southern. Also appears rice myth. The story has expressed the idea compromise As a result of the conflict between Buddhism with Traditional beliefs

Keywords : Creation Myths in Southern Thailand

บทนำ

ตำนาน (myth) จัดเป็นเรื่องราวประเภทหนึ่งที่เกิดขึ้นในอดีตอาจจะเป็นเรื่องจริงหรือไม่จริงก็ได้ เนื้อหาเกี่ยวกับความเชื่อในศาสนา เวทมนตร์คาถาหรืออำนาจวิเศษ บ้างอธิบายถึงการกำเนิดของปรากฏการณ์ธรรมชาติหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในประวัติศาสตร์และไม่สามารถพิสูจน์ข้อเท็จจริงได้ หรือที่เรียกว่า *ปรัมปรา* อันเป็นการแสดงเพื่อทำให้เห็นภาพ

ของความเก่าแก่โบราณอันไกลโพ้น (พิเชฐ สายพันธ์, 2542, หน้า. 118) ด้วยเหตุนี้ตำนานจึงปรากฏคู่กับความเชื่ออย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

ตำนานสร้างโลก เป็นตำนานที่เกี่ยวกับความเชื่ออันเกิดจากปัญญาของมนุษย์ มีความเป็นนามธรรม (abstract) เรื่องราวของตำนานสร้างโลกนั้นที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของความเชื่อที่ไม่สามารถเป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้ และเป็นตำนานที่ยากยิ่งในการค้นหาคำตอบได้ว่าเกิดขึ้นเมื่อใดเพราะไม่สามารถระบุเวลาได้ ซึ่งตำนานสร้างโลกแต่ละท้องถิ่นล้วนมีความเชื่อที่ต่างกัน ตัวตำนานอธิบายถึงการกำเนิดโลก กำเนิดมนุษย์ของคนแต่ละกลุ่มชนที่แสดงให้เห็นถึงโลกทัศน์ ความคิด ความเชื่อ ของคนในวัฒนธรรมนั้น ๆ (ศิริพร ณ ถลาง, 2545, หน้า .51) จึงอาจกล่าวได้ว่า ตำนานการสร้างโลกนั้นเป็นความเชื่อเฉพาะกลุ่มคน โดยแต่ละสังคมมีความเชื่อเรื่องการสร้างโลกที่ต่างกัน

ศิริพร ณ ถลาง ได้ศึกษาวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไท จากสำนวนลายลักษณ์และมุขปาฐะ จำนวน 50 สำนวน สรุปแบบเรื่องได้ 3 แบบเรื่อง (Tale-Type) คือ *แบบเรื่องปู่สังกะยา-ย่าสังกะสี* ว่าด้วยมนุษย์คู่แรก *แบบเรื่องมนุษย์ออกจากน้ำเต้า* ว่าด้วยการเกิดมนุษยชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่ออกมาจากน้ำเต้าโดยไม่เน้นเรื่องการสร้างโลก และ *แบบเรื่องเทวดาลงมากินง้วนดิน* ว่าด้วยการกำเนิดมนุษย์อันเป็นลูกหลานของเทวดา ผลการศึกษาตำนานสร้างโลกของศิริพรแสดงให้เห็นว่ากลุ่มคนไทนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับตำนานสร้างโลกต่างกันออกไป และไม่เป็นเรื่องที่อยู่ในการรับรู้และความทรงจำของคนไทยเพราะสังคมไทยเป็นสังคมพุทธในทางพุทธศาสนาถือว่าเรื่องการสร้างโลก เป็นอจินไตยเพราะเป็นความสนใจและความใคร่รู้เกี่ยวกับกำเนิดโลกไม่เกี่ยวกับทางบรรณนิพนธ์ (ศิริพร ณ ถลาง, 2539, หน้า. 1)

ขณะเดียวกัน *ตำนานสร้างโลกภาคใต้* เป็นอีกเรื่องราวหนึ่งที่ไม่อยู่ในการรับรู้ของคนภาคใต้มากนัก เพราะสังคมภาคใต้รับเอาวัฒนธรรมพุทธศาสนามาใช้ เป็นทั้งระบบและระบิลในการดำเนินชีวิตไม่น้อยกว่า 1,500 ปี (สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2545, หน้า. 27) ส่งผลให้ระบบความเชื่อและความทรงจำเกี่ยวกับตำนานสร้างโลกของคนภาคใต้เลือนหายไปเพราะความศรัทธาที่มีต่อพุทธศาสนาอย่างมั่นคง โดยตำนานสร้างโลกภาคใต้ ปรากฏทั้งฉบับมุขปาฐะและฉบับลายลักษณ์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับเกิดโลกและจักรวาล ตำนานสร้างโลกภาคใต้ฉบับที่รู้จักของคนทั่วไปคือ *ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลาม* เป็นฉบับที่บันทึกด้วยสมุดไทยเดิม ปัจจุบันต้นฉบับของหนังสือนี้ได้มีการเก็บรักษาเอาไว้ที่จังหวัดปัตตานี (พิชัย แก้วขาว, 2547, หน้า. 3) โดยมีเนื้อหาที่จากคติทางฮินดูลัทธิไศวนิกาย ความเป็นฮินดูศักดิ์และความ เป็นพุทธมหายานลัทธิตันตระ-วัชรยาน นอกจากนี้ตำนานสร้างโลกภาคใต้อีกฉบับหนึ่งที่ปรากฏอยู่ในสารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้นั้นคือ *ตำนานสร้างโลกคำกลอน ฉบับนายชัย จันรอดภัย*

ประพันธ์เมื่อปี พ.ศ. 2497 ประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์กลอนสุภาพ จำนวน 5 เล่ม เนื้อหาว่าด้วยการกำเนิดดิน ฟ้า เทวดา พืช สัตว์ และมนุษย์ (พวง บุษรารัตน์, 2542, หน้า. 2677) ซึ่งเป็นตำนานว่าด้วยการสร้างโลก ที่จัดพิมพ์ในยุคการพิมพ์ของภาคใต้¹ ขณะเดียวกันยังมีตำนานสร้างโลกอีกสำนวนหนึ่งเรื่อง **โลกปฏิสนธิ** ของนายเจื่อน ชูสกุล จัดพิมพ์ในปี พ.ศ. 2503 จำนวน 2 เล่ม และตำนานอีกหลายสำนวนที่เรียกต่างกันไป เช่น **นางโกควดี** ที่ดัดแปลงจากนำมาปริวรรตในโครงการวรรณกรรมทักษิณ วรรณกรรมคัดสรร เนื้อหาเกี่ยวกับตำนานสร้างโลกและจักรวาล โดยเป็นเรื่องราวที่อาศัยเค้าความเป็นมาจากความเชื่อทางศาสนาพราหมณ์ ผสมผสานกับคติความเชื่อทางพุทธศาสนาและความเชื่อในท้องถิ่น (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2547, หน้า. 123) นอกจากนี้มี **ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระบี่น้อย** เนื้อหาว่าด้วยการอธิบายถึงโลกและจักรวาลในแบบฉบับของคนใต้ตามคติไตรภูมิ และ **บทตั้งฟ้าตั้งดินของมโนราห์** เนื้อหาว่าด้วยการตั้งฟ้าดินจากอำนาจของพระอิศวร เช่นเดียวกับ **บทตั้งมัด** หรือ **บทตั้งปรมัตต์ 2** สำนวน และ **บทตั้งน้ำ** ในการขับร้องของลิมนตร์* ก็ปรากฏเหตุการณ์การสร้างโลกด้วยเช่นเดียวกัน

หากจัดจำแนกประวัติที่มาของตัวบทวรรณกรรมตำนานสร้างโลกภาคใต้ ทั้ง 9 สำนวน สามารถแบ่งกลุ่มที่มาได้ 3 กลุ่ม ดังนี้ (1) **ตำนานที่บันทึกในเอกสารโบราณ** เป็นยุคที่ยังใช้ปากกาเขียนและผูกกันหมึกดำในการจดบันทึก ในช่วงก่อน พ.ศ. 2440 ภาคใตียังมีการใช้สมุดข่อยหรือหนังสือบุค การบันทึกเรื่องราวต่าง ๆ ยังมีการบันทึกลงเอกสารโบราณจำพวกลงสมุดข่อยหรือใบลาน ประกอบด้วย คือ **ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านปาลาม** **นางโกควดี** และ **ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระบี่น้อย** (2) **ตำนานสำนวนพิมพ์** ผลงานการประพันธ์ของกวีชาวใต้ ในช่วง ปี พ.ศ. 2440- ต้น พ.ศ. 2500 เป็นยุคที่ภาคใต้เริ่มมีการใช้เทคโนโลยีด้านการพิมพ์ กระจายแทนการจดบันทึก มีการเข้ามาของวรรณกรรมจากภาคกลางลงสู่ภาคใต้ที่พิมพ์โดยโรงพิมพ์วัดเกาะ ในช่วง พ.ศ. 2440-2460 หรือทำให้รู้จักกันดีในนามหนังสือวัดเกาะ (วิมลมาศ ปฤชากุล, 2556, น. 59) ประกอบด้วย **ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย** (ช. จันรอดภัย) และ **โลกปฏิสนธิ** และ (3) **ตำนานกลุ่มสำนวนมุขปาฐะและข้อมูลเบ็ดเตล็ด** เป็นตำนานที่ใช้ขับ

¹ ยุคการพิมพ์ คุราชละเอียดในวินัย สุโกส. (2546). *วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น ประเภทร้อยกรอง ในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472-2503)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ

* ลิมนตร์ หรือ ไต่คริม เป็นพิธีกรรมบูชาผีบรรพบุรุษ ที่ประกอบการบรรเลงด้วยเครื่องดนตรีประเภทตี (ทับ) ประกอบกับบทขับร้อง

เรื่องในพิธีกรรมท้องถิ่น ประกอบด้วย บท *ตั้งฟ้าตั้งดินตั้งดินของมโนราห์* บท *ตั้งน้ำ* ของพิธีกรรมลิมนตร์ (โต๊ะคริม) บทตั้งปรมัตต์ในพิธีกรรมของ ลิมนตร์ (2 ส่วน) และข้อมูลเบ็ดเตล็ดอื่น ๆ เช่น บทแห่ทำภูมิ และ โองการเสกน้ำในตำราทำอุบาทว์ของหมอไสยศาสตร์ท้องถิ่น

ตำนานสร้างโลกภาคใต้ทั้ง 9 ส่วน จากการรวบรวมจึงประกอบด้วย ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านปาลาม ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย โลกปฏิสนธิ นางโกควดี ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระบี่น้อย บทตั้งฟ้าตั้งดินของมโนราห์ บทตั้งน้ำของลิมนตร์ และบทตั้งปรมัตต์ทั้ง 2 ส่วน โดยนำมาศึกษาวิเคราะห์ตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. เพื่อศึกษาลักษณะทั่วไปและองค์ประกอบเชิงวรรณกรรมของตำนานสร้างโลกภาคใต้
2. เพื่อศึกษาวิถีคิดเกี่ยวกับการกำเนิดโลกและจักรวาลของคนใต้ในอดีต

ลักษณะทั่วไปของตำนานสร้างโลกภาคใต้

ตำนานสร้างโลกภาคใต้มีเนื้อหาว่าด้วยการกำเนิดโลกและจักรวาล ปรากฏทั้งส่วน मुखปาฐะและลายลักษณ์ ตัวบทของตำนานมาจาก 2 แนวคิดหลัก คือ *ตำนานจากคติพุทธศาสนา* โครงเรื่องกล่าวถึง “เทวดาลงมากินจวันดิน” แล้วไม่สามารถกลับสวรรค์ได้จึงกลายเป็นบรรพบุรุษของมนุษย์ โดยตำนานที่ปรากฏแบบเรื่องเทวดาลงมากินจวันดิน ปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้ ส่วน *นายชัย จันรอดภัย* และ *โลกปฏิสนธิ* เป็นโครงเรื่องที่ได้อิทธิพลมาจากอักษรสุนทรในพระไตรปิฎก โดยกล่าวเหตุการณ์ไฟไหม้โลก กำเนิดโลก และมนุษย์ตามลำดับ ซึ่งปรากฏอยู่ในการรับรู้ของคนไทยในหลายภูมิภาค และนอกจากนี้ จะปรากฏอนุภาคกำเนิดข้าว-การทำนา เป็นเรื่องราวที่ต่อเนื่องกัน โดยโครงเรื่องนี้ปรากฏตรงกับแบบเรื่องเทวดาลงมากินจวันดิน ตามการศึกษาของศิริพร ณ ถลาง (2539) เรื่องการวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย ที่กล่าวว่าโครงเรื่องประเภทนี้ไม่กล่าวถึงการสร้างโลกหรือโลกไม่มีผู้สร้าง แต่ขณะเดียวกันตำนานสร้างโลกภาคใต้นั้นจะกล่าวถึง “พระธรรมสร้างโลก” เป็นเหตุการณ์ที่ทวิภาคใต้ได้เสริมแต่งลงไปในเรื่อง ส่วน *ตำนานที่มาจากจากคตินพราหมณ์-ฮินดูและคติตั้งดิน* นั้นกล่าวถึงเทวดาหรือพระเจ้าเป็นผู้สร้างโลก ประกอบด้วย *ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านปาลาม* *นางโกควดี* *บทตั้งฟ้าตั้งดินของมโนราห์* *บทตั้งน้ำ* และ *บทตั้งปรมัตต์* ทั้ง 2 ส่วน โครงเรื่องนี้กล่าวถึง *เทวดาสร้างโลก* มีลักษณะคล้ายกับ *แบบเรื่องปู้สังกะสา-ย่ำสังกะสี* ในตำนานสร้างโลกของคนไท โดยปู-ยำนั้นมีฐานะเป็นเทวดาให้กำเนิด

มนุษย์ เอาคืนมาขึ้นเป็นมนุษย์ที่เป็นความเชื่อดั้งเดิมของคนไทก่อนรับพุทธศาสนา (ศิราพร ณ ถกลาง, 2539, หน้า 90)

ลักษณะทั่วไปของตำนาน พบว่าตำนานที่บันทึกในเอกสารโบราณและตำนานมุขปาฐะ ไม่ปรากฏผู้แต่ง เช่น นางโศควดี แต่ระบุผู้คัดลอกว่า “เขียนจบเดือน 3 ขึ้น 2 ค่ำ วันสุกวันนี้เป็นจวบ ฌ วาน” (ชัยวุฒิ พิชะกุล, 2547, หน้า 125) เช่นเดียวกับ ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระบี่น้อยว่า “ข้าพเจ้าพระเกลิอน ได้สร้างหนังสือไตรภูมินี้ ท่านทั้งหลายอ่านดูให้เข้าใจในทางบาทและบุญ เขียนจบ ฌ วัน 6 ๗ 8 ค่ำ ตกอยู่ในฤดูเหมันต์ จบเพลาใกล้เพลจะเที่ยงตรง” (กลิ่นคงเหมือนเพชร, 2547, หน้า 50) ส่วนการระบุผู้แต่งของตำนานนั้น จะพบในตำนานสำนวนพิมพ์ เช่น ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย ที่ได้ระบุชื่อผู้แต่งไว้หน้าปกความว่า “นายชัย จันรอดภัย บ้านโคกชุมแสง หมู่ที่ 7 ตำบลปิ่นเต อำเภอกวนขนุน จังหวัดพัทลุง” โดยระบุปีพิมพ์ ครั้งที่พิมพ์และจำนวนที่พิมพ์ คือ พ.ศ. 2497 พิมพ์ครั้งที่ 2 จำนวน 1000 ฉบับ ส่วน โลกปฏิสนธิ ผู้แต่งคือ นายเจื่อน ชุตกุล โรงพิมพ์ราษฎร์เจริญ โดยมีร้านอุดมพานิชกิจ (โรงพิมพ์) เป็นผู้โฆษณาและขาย ซึ่งตำนานสำนวนตีพิมพ์นั้น จะปรากฏชื่อผู้แต่งปีที่พิมพ์และราคาทั้งนี้เพื่อประโยชน์ทางการค้า

รูปแบบฉันทลักษณ์ พบว่ามี 3 ประเภท ประกอบด้วย กาพย์ กลอน และร้อยแก้ว ซึ่งในบางตำนาน เช่น นางโศควดี มีการประพันธ์ด้วยฉันทลักษณ์ประเภทกาพย์ที่โดดเด่นกว่าตำนานสำนวนอื่น ๆ เพราะประกอบด้วย กาพย์ยานี กาพย์เห่สนดา ราบ เป็นต้น ทั้งนี้อาจใช้ในการสวดหนังสือ (วรรณกรรมกลอนสวด) หรือใช้ในการแสดงมโนราห์และหนังตะลุง ดังนั้นคำประพันธ์ประเภทอื่นจึงมีน้อย (กตัญญู ชูชื่น, 2550, หน้า 97) เช่น

ปีชวดนับอย่าคลาดแคล้ว	ตามไตรมาศปีฉลู
ชาลโถมะโรงงู	ปีสิงห์ปีแม
ปีวอกปอกให้เลื่อนมา	ทั้งปีกาด้วยกันแล
ปีจอหมาจริงแท้	ปีกุลแลนับว่าหมู

(นางโศควดี, หน้า 151)

กลอนแปด หรือ กลอนสุภาพ ปรากฏในตำนานสำนวนพิมพ์ และตำนานสำนวนมุขปาฐะ (จากการจัดวางบทขับร้อง) เช่น โลกปฏิสนธิ ความว่า

ฝ่ายข้างพระอิศวรผู้ทรงญาณ	ก็ตั้งจิตคิดอ่านจะหว่านหญ้า
จึงเรียกมาตุลีสี่นายให้เข้ามา	จงพาหญ้านี้ไปหว่านให้ทุกด้านไป
มาตุลีสี่ทนายถวายหัต	รับคำตรัสพระอิศวรผู้เป็นใหญ่
เสด็จจากปากฟ้าสุลาถัย	บัดเดียวใจจากวิมานทยานมา

(โลกปฏิสนธิ, เล่ม 2 หน้า 1)

เช่นเดียวกับฉันทลักษณ์ร้อยแก้วเป็นความเรียงอธิบาย ปรากฏในตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลม ความว่า

สิทธิการสะหรับพะไยหมหาไยประสิทธิ แต่จะกล่าวคำปรารภไว้
แรกจะตั้งแผ่นดินแผ่นดินฟ้าสะหรับพะแรกเกิดแต่นั้นมา ถ้าหญิงชายผู้ใดจะ
อ่านจะเรียน ให้ทำเสียงขึ้นแล้วเอาข้าวตอกดอกไม้เทียน โทกหมากพลู แล้ว
ตั้งหนังสือบนเตียง แล้วปรานิบิดแก้หนังสือนี้ ให้ทูนเกล้าแกสาก่อนมิไย
สะหวัคิแล

(ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลม , หน้า 7)

ลักษณะฉันทลักษณ์ในตำนานสร้างโลกภาคใต้จึงมี 3 แบบ คือ (1) *กาพย์* พบในนาง
โภควดี คำกาพย์ ประกอบด้วย กาพย์ยานี กาพย์ยสันตา และราบ (2) *กลอน* พบในตำนานสร้าง
โลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย โลกปฏิสนธิ บทตั้งฟ้าตั้งดินของมโนราห์ บทตั้งปรมัตต์ และบท
ตั้งน้ำของลิมนต์ และ (3) *ร้อยแก้ว* พบในตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลม เพียงจำนวนเดียว

ภาษาและอักขรวิธีในการบันทึกตำนาน พบว่าจำนวนที่บันทึกในเอกสารโบราณมัก
บันทึกด้วยภาษาถิ่นใต้ปะปนด้วยอักษรขอมบาลีในส่วนที่เป็นคาถา มีการใช้ภาษาไทยที่ไม่
เคร่งครัด โดยจะบันทึกตามสำเนียงภาษาของกวี เช่น การใช้รูปพยัญชนะจะบันทึกตาม
เสียงพูด เช่น การใช้ มฺร ในคำว่า คำมฺรา (คำรา) ปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้ ฉบับบ้าน
ป่าลม ความว่า “ถ้าหญิงชายใดจะอ่านจะเรียนจะเขียน มิได้บอกเจ้าคำมฺรา นี้ปรานิบัดก่อนให้
อฺปราชัย” หรือการใช้รูปสระ เช่น การใช้เสียงสระ โอ แทนสระ อู เช่น คำว่า ไร่สี่ก-รู้สี่ก
ปรากฏใน ความว่า “แต่นั้นก็ค่อยรู้สี่กตัวขึ้นมาแต่อันตัวอนลิมมิรู้ว่าตัวอนสักที่ลิมสมบ่ดี
ไป ไร่สี่กตัวขึ้นมาจึงรำนึกถึงผัว ว่ากูนี้กินลูกไม้ทั้งสองหน่วยนี้ลิมผัว” (ตำนานสร้างโลก
ภาคใต้ ฉบับบ้านป่าลม, หน้า 13) ส่วนจำนวนพิมพ์พบว่ามีการใช้ภาษาไทยเคร่งครัดมากกว่า
จำนวนอื่น ๆ และสำหรับจำนวนมุขปาฐะที่ใช้ขับร้องของมโนราห์และลิมนต์นั้นจะใช้
สำเนียงตามถิ่นที่อยู่ของผู้ขับร้องตามท้องถิ่นนั้นๆ (อมรเทพ ปาลรัตน์, สัมภาษณ์ 16 เมษายน
2559)

วิธีคิดของคนใต้ในตำนานสร้างโลกภาคใต้

วิธีคิด เป็นการศึกษาความหมายสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่ปรากฏผ่านวัตถุและนาม กระบวนการ
คิด และผลผลิตของความคิดนั้นปรากฏอยู่ในรูปของความเชื่อและพิธีกรรมทางศาสนา ภาษา
วรรณกรรม พฤติกรรมทางเศรษฐกิจและการเมือง ซึ่งขณะเดียวกันคลิฟฟอร์ด เกียร์ซ (Clifford

Geertz) กล่าวว่า “ความคิด” หรือ “การใช้คำความคิด” นั้น เป็นเรื่องของ การเคลื่อนย้าย สัญลักษณ์ (สุริยา สมุทคุปต์ และคณะ, 2540, หน้า 30) เช่น ภาษา ศิลปะ นิทานปรัมปรา พิธีกรรม เป็นต้น โดยต้องอาศัยการตีความ เช่นเดียวกับตำนานสร้างโลกภาคใต้ ที่ตัวบทของ ตำนานใต้แสดงออกถึงแนวความคิดของคนภาคใต้ในช่วงเวลาหนึ่งที่มีความเชื่อเกี่ยวกับ ตำนานสร้างโลก

วิธีคิดแบบพุทธศาสนาในตำนานสร้างโลกภาคใต้

เนื้อเรื่องของตำนานสร้างโลกภาคใต้อยู่ใต้โครงสร้างคติ “ไตรภูมิ” ปรากฏในตำนาน สร้างโลกภาคใต้ 3 ตำนาน คือ ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระปี่น้อย นางโกควดี และ บทตั้งน้ำ โดย อธิบายถึงหลักการ กำเนิด โลกและจักรวาล จัดเป็นองค์ความรู้เรื่องจักรวาลวิทยา เช่น การ กล่าวถึง เขาพระสุเมรุ โดยเฉพาะ ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระปี่น้อย กล่าวถึงรูปเขาพระสุเมรุและ ทิศทั้ง 4 ความว่า “ที่นี้จะว่าด้วยรูปพระเมรุ นั้น กลมเหมือนอย่างตะโพน และพระเมรุ นั้น ต่างกัน ฝ่ายข้างบูรพ์ทิศสี่เงิน ฝ่ายข้างทักษิณสี่แก้วเขียว ฝ่ายข้างปัจฉิมทิศสี่แก้วขาว ฝ่ายข้าง อุดรทิศสี่ทอง” (ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระปี่น้อย, หน้า 81) ที่อธิบายตามความเข้าใจของกวี หรือ การอุปมาภาพของเขาสุเมรุว่า “กลมเหมือนอย่างตะโพน” เป็นการเปรียบเทียบให้ผู้อ่าน เกิดความเข้าใจมากขึ้น เช่นเดียวกับ นางโกควดี กล่าวว่า พระสุเมรุ นั้นตั้งอยู่บนหลังปลา อานนท์ ที่เป็นการต่อยอดถึงความเชื่อของคตินี้ให้คนในสังคมเกิดความเชื่อมากยิ่งขึ้น ความว่า

อันว่ารากเขา	พระสุเมรุ นั้นเล่า	ลิกไข่พอดิ
ได้เสแสนโยช	ชะนาโดยมี	ลงไปถึงที่
หลังปลาทันใด		
เป็นสามสร้าง	ที่ตามหว่างเขา	เทวดาอยู่ใน
ล้วนเล่าอีสุน	หม่อมารสะไหว	ถัดนั้นขึ้นไป
ถ้ำลึกสนธิ	มากพันคณา	

(นางโกควดี, หน้า 192)

นอกจากนี้ตำนานสร้างโลกภาคใต้ยังแสดงถึงหลัก *ไตรลักษณ์* ตามหลักพุทธศาสนา เกี่ยวกับเรื่อง ทุกขัง อนิจจัง อนัตตา เป็นความไม่แน่นอนของสรรพสิ่งต่าง ๆ ตัวอย่าง นางโกควดี กล่าวถึง “การเกิดมนุษย์” ตั้งแต่แรกเริ่มปฏิสนธิ

เป็นน้ำแรกตั้งแต่ตั้ง	เป็นน้ำขึ้นพระกล่าวมา
คือคังน้ำมันงา	อันคิดมาซึ่งปลายผม
แรกก่อได้เจ็ดวัน	น้ำขึ้นนั้นเป็นดับตบ
วาโยเข้ามาปน	ทั้งน้ำนมเอาพุทซัง

(นางโกควดี, หน้า 159)

นอกจากนี้แล้วตำนานยังได้อธิบายถึง “การดับสลายของโลก” ตามแนวคิดในหลักไตรลักษณ์ที่ปรากฏในตอนต้นแบบเดียวกับโองการแข่งน้ำ ว่าไฟไหม้โลกแล้วเกิดแผ่นดินใหม่ ความว่า

“เมื่อพระพุทธเจ้าห้าพระองค์นิพพานหมดแล้ว เกาะบังเกิดพรอาทิตย์ขึ้น
เจ็ดดวง เกาะบังเกิดไฟประไลหลกั กินแผ่นดินหมด แล้วเกิดฝนประไลหลกั ฝน
เม็ดใหญ่ ตกเจ็ดวันเกือบถึงชั้นพรหม แล้วก็เกิดลมประไลหลกั พัดน้ำแห้งหมด
และเกาะตั้งวิญญานอื่น”

(นางโกควดี, หน้า 190)

วิธีคิดแบบพุทธศาสนาในตำนานสร้างโลกภาคใต้ ว่าด้วย ไตรภูมิ และ หลักไตรลักษณ์ อาจสรุปได้ว่าเป็นโครงเรื่องที่ปรากฏอยู่ภายใต้ตามกรอบคิดทางพุทธศาสนาทั้งสิ้น เมื่อคนใต้ได้ศึกษาแล้วตกผลึกเป็นเป็นความเชื่อในมิติต่าง ๆ อย่างเห็นได้ชัด เช่น การเอ่ยว่า “16 ชั้นฟ้า 15 ชั้นดิน” รวม 31 ภูมิตามลักษณะไตรภูมิ ตัวบทของตำนานบางสำนวนมีความใกล้ชิดกับผู้คนในสังคมเป็นอย่างมาก เพราะเป็นทั้งบทสวดและบทขับร้องในพิธีกรรม

วิธีคิดเรื่องเทวดาในตำนานสร้างโลกภาคใต้

เทวดา เป็นตัวละครจำพวกหนึ่งที่ปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้ คำว่า เทวดา นั้นหมายถึง ชาวสวรรค์ที่มีกายทิพย์ ตาทิพย์หูทิพย์ ละเอียดอาหารทิพย์ เป็นโอปปาติกะ (ราชบัณฑิตยสถาน, 2555, หน้า 582) ในความหมายเดียวกับ เทพ ที่อาศัยสวรรค์ ปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้ แบ่งออกเป็น 2 จำพวก ดังนี้

1. เทวดาผู้สร้างโลก เป็นตัวละครที่มีบทบาทอย่างยิ่งในการดำเนินเรื่อง โดยเฉพาะเทวดาที่เป็นผู้สร้างโลก โดยเฉพาะ พระอิศวร ในตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลาม ชื่อ “พระบรมเมณฑล” พระบรมเมณฑล พระอิศวร หรือพระบรมเมณฑล (พิชัย แก้วขาว, 2547, หน้า 8) เป็นเทวดาที่มีหน้าที่ในการสร้างโลกและจักรวาล ความว่า “จึงพระบอริ...(ลบเลื่อน)... ตั้งแผ่นดินขึ้นเท่าใบหว้า จึงกัมาตั้ง...ลบเลื่อน...พุดตรา” (ตำนานสร้างโลกภาคใต้ ฉบับบ้านป่าลาม, หน้า 9) ซึ่งเรียกชื่อพระอิศวรเป็นพระบรมเมณฑล ที่ผิดแปลกไปจากตำนานสำนวนอื่น ๆ ขณะเดียวกัน บทตั้งฟ้าตั้งดินมโนราห์ และ บทตั้งน้ำ ของลิมนตร์กล่าวถึง “พระอิศวร” โดยตรงว่าพระอิศวรสร้างโลก บทขับร้องทั้ง 3 บทได้กล่าวถึงการบูชาพระอิศวรที่เหมือนกัน

ว่า “ไหว้พระอิศวรท่านผู้เหนือดิน ผู้ตั้งแผ่นดินตั้งแผ่นฟ้า” (บทตั้งฟ้าตั้งดินมโนราห์) มีการใช้คำว่าพ่อแทนพระอิศวร

พระพรหม พระนารายณ์ เป็นเทวดาสร้างโลกที่ปรากฏใน บทตั้งปรมัตต์ (สำนวนที่ 1) เพียงสำนวนเดียว ความว่า “ไอ้พรหมพ่อนี้ลูกเอ๊ย ยังเทพเจ้าได้มาขบสิ้น” เป็นตำนานสำนวนเดียวที่กล่าวว่าพระพรหมเป็นผู้สร้างโลก ขณะเดียวกันบทตั้งปรมัตต์สำนวนนี้ยังกล่าวถึง **พระนารายณ์** ด้วยความว่า “ตั้งองค์พระนารายณ์ ตั้งทะเลเอาไว้ทั้งเสมุมเมือง” ที่เป็นการผสมผสานนำเอาเทวดาของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูเข้ามาใช้ในบทขับร้อง เป็นความเชื่อเรื่อง **ตรีมูรติ** คือ เทพเจ้า 3 องค์ พระอิศวร พระนารายณ์ และพระพรหม ที่มีพระพรหมเป็นเทพเจ้าผู้สร้าง พระนารายณ์เป็นเทพเจ้าผู้รักษา โดยบทตั้งปรมัตต์สำนวนนี้ ก็ปรากฏคำว่าพ่อแทนตัวพระพรหมเช่นเดียวกับ **บทตั้งฟ้าตั้งดินมโนราห์** และ **บทตั้งน้ำ** ของลิมนตร์

นางโกกวดี เทวดาอีกคนหนึ่ง ปรากฏในตำนานสร้างโลก 2 สำนวน คือ **นางโกกวดี** และ **บทตั้งปรมัตต์** (สำนวนที่ 2) โดยเชื่อว่าโลกและสรรพสิ่งต่าง ๆ เกิดจากอวัยวะของนางโกกวดี และนอกจากนี้ ในพิธีกรรมท้องถิ่นมีการกล่าวถึงนางโกกวดี เช่น **บทเหล่าทำภูมิจับนายเพชร** กาแพงแก้ว จังหวัดสุราษฎร์ธานี ความว่า “ชื่อแม่ นางโกกวดี ผู้สร้างบารมี พระอิศวร นารายณ์ ใจแม่ใสสุด รักษามนุษย์ เทวดาทั้งหลาย แม่ตั้งอธิษฐาน ถวายรูปร่างกาย พระอิศวร นารายณ์ ผู้จอมโลกนี้ เนื้อหนังของข้า ผมเผ้าโลมา ของข้าทั้งนี้ ทั้งเอ็นกระดูก” ที่ด้วยทมิถการกล่าวถึง **นางโกกวดี** ตรงกับสำนวนที่บันทึกในเอกสารโบราณ และบทขับร้องในของลิมนตร์ นั่นคือ การกล่าวถึงการสร้างโลกจากอวัยวะของนางโกกวดี

2. เทวดาที่ไม่ใช่ผู้สร้างโลก เป็นตัวละครประกอบของเรื่อง โดยเฉพาะ **พระอินทร์** ปรากฏใน **ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย** และ **โลกปฏิสนธิ** โดยพระอินทร์ในตำนาน 2 สำนวน ได้อธิบายพระอินทร์ว่ามีฐานะเป็นประมุขของสวรรค์ไม่ใช่เทวดาสร้างโลก ปรากฏครั้งแรกตอนที่เทวดาลงมากินจวนดินแล้วไม่สามารถหะกลับไปยังวิมานได้จึงกลายเป็นมนุษย์คู่แรก พระอินทร์จึงให้เทวดาลงมาช่วยช่วยเหลือ ความว่า “ในวันหนึ่งร้อนถึงท้าวเทวา **พระอินทรา**ในสถานพิมานสวรรค์” นอกจากนี้ชื่อพระอินทร์ก็เรียกต่างกันไป เช่น **ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย** ความว่า “ณ ปางนั้น **โกสิยตรีเนตร** ประสพเหตุกัมปนาทให้หวาดหวั่น” การเรียกชื่อตามลักษณะของพระอินทร์ คือ “**โกสิยตรีเนตร**” เทวดาที่มี 3 ตา นั่นเอง และคำว่า “**โกสิย**” หรือ **โกสิ** (Gosri) สุรศักดิ์ ทอง (2553, หน้า 127)

พระเวสหนุกัน เทวดาผู้รับใช้พระอินทร์ แต่ในตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าลามาปรากฏชื่อ **พระเพ็ดสะหนุกัน** มีฐานะเป็นประมุขของเทวดา เป็นเทวดาองค์เดียวกับพระพิฆณุ

กรรม พระวิษณุกรรม หรือเวศนุกัน (พิชัย แก้วขาว 2547, หน้า 8) ส่วนสุรศักดิ์ ทอง กล่าววาทะพระวิศวกกรรม (Vishvakarma) เป็นเทพแห่งวิชาการก่อสร้างทั้งปวง โดยวิศวกกรรมนั้นมิฐานะเป็นคู่คิดของพระอินทร์ มีชื่ออื่น ๆ ตามที่เรียกกันหลายชื่อ เช่น วิษณุกรรม เวศสุกรรม วิสสุกรรม (2553, หน้า 163-164) จึงอาจกล่าวได้ว่า พระเพ็ชระหนูกัน และ พระเวสหนูกัน อาจเป็นคนเดียวกันแต่ปรากฏเป็นลักษณะตัวละครและบทบาทในตำนานสร้างโลกภาคใต้ต่างกัน ส่วน “พระเวสหนูกัน” เป็นเทวดาผู้ช่วยและผู้รับใช้พระอินทร์ เมื่อเทวดาลงมากินจวนดินเป็นมนุษย์แล้วได้รับความลำบาก พระอินทร์จึงสั่งให้พระเวสหนูกันลงมาช่วยมนุษย์คู่แรก โดยการนำมิดพรีาและผลพุทราามอบให้แก่มนุษย์คู่แรก ความว่า

จำจะให้เพ็สนุกรรมอันแรงกล้า	จะได้พินรูกขาป่าไม้ใหญ่
หยิบเอาแม่เหล็กกล้ามาทันใด	แล้วตั้งใจร่านคาถาเป่าอาคม
เอามีลูกเหล็กกล้ามาสูญหาย	แล้วก็กลายเป็นมิดพรีามาลองผม
อัมรินทร์อินทราเห็นว่าคม	ท่านนั่งชมเชยว่าคาถาดี

(ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย, เล่ม 2, หน้า 1)

พระเวสหนูกันจึงเป็น ตัวเชื่อม ของระบบความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับมนุษย์มิให้ขาดกันออกจากกัน ในยามอีกฝ่าย (มนุษย์) ได้รับความเดือนร้อนอีกฝ่ายก็ช่วยเหลือ หากมองในอีกมุมหนึ่ง มนุษย์หญิงชาย เดิมทีนั้นมีสถานะเป็นเทวดามาก่อน (พรหม) เมื่อกลายสภาพมาเป็นมนุษย์ทำให้สถานะตกต่ำลงการช่วยเหลือกันของเทวดาจึงเป็นการแสดงออกเรื่องการช่วยเหลือ ส่วนสิ่งวิเศษที่พระเวสหนูกันพาลงมาช่วยเหลือนั้นคือ มิดพรีา และ ผลไม้วิเศษ นั้นมีฐานะเป็น ตัวเชื่อม ความสัมพันธ์ระหว่างเทวดากับมนุษย์ และมนุษย์กับมนุษย์ โดยมีมิดพรีาให้มนุษย์ตัดไม้ทำเพิงพัก ส่วนผลไม้วิเศษเมื่อมนุษย์กินแล้วเกิดความใคร่ ซึ่งสิ่งทั้ง 2 เป็นสัญญาณของกิเลสทั้งสิ้น อันเป็นเรื่องราวของเทวดาและมนุษย์ในชั้นกามภูมิตามคติไตรภูมิ

กล่าวได้ว่าเทวดาที่ปรากฏในตำนานสร้างโลกภาคใต้มี 2 จำพวก คือ เทวดาสร้างโลก และเทวดาที่ไม่ใช่ผู้สร้างโลก โดยทั้ง 2 จำพวกนั้นจัดเป็นตัวละครที่มีสำคัญต่อด้านานไม่น้อย ความคิดความเชื่อเกี่ยวกับเทวดาในตำนานสร้างโลกภาคใต้ จึงเป็นวิธีคิดหนึ่งว่าเทวดานั้นเป็นผู้ศักดิ์สิทธิ์หรือมีอิทธิฤทธิ์ ด้านานบางสำนวนใช้คำว่า “พ่อ” ในคำเรียกเทวดาสร้างโลกที่แสดงให้เห็นถึงความใกล้ชิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ในครอบครัว ความคิดความเชื่อเรื่องเทวดาจึงอาจกล่าวได้ว่าที่ปรากฏในการรับรู้ความทรงจำของผู้คนในสังคมชาวใต้มาเป็นเวลานาน

ตำนานข้าวในตำนานสร้างโลกภาคใต้ : วิธีคิดการประนีประนอมระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม

ข้าว เป็นเรื่องปรากฏต่อจากตำนานสร้างโลกภาคใต้หลายสำนวน ขณะเดียวกันก็ปรากฏพิธีการทำขวัญข้าว โดยตำนานข้าวนี้ได้แสดงออกถึงวิธีการประนีประนอมระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม อันเป็นผลมาจากความขัดแย้งจากตัวละคร 2 ฝ่าย ตำนานสร้างโลก ฉบับนายชัย จันรอดภัย และ โลกปฏิสนธิ เนื้อเรื่องของตำนานเล่าว่า

“นางโพลาลี (แม่โพล) เกิดกายมาเป็นพิบแพรว* โคนโคนิลกินขณะสิงอยู่ในต้นข้าว ซึ่ง โคนิลนั้นเป็นวัวที่พระอินทร์สั่งให้มาทำนาเพื่อมนุษย์ แล้วถ่ายออกมาเกิดเป็นต้นข้าว มนุษย์เมื่อเกิดและขยายเผ่าพันธุ์แล้วทราบว่ามีข้าวกิน ได้เลยพากันกินข้าวบ้าง เก็บตุนและแย่งชิงกัน เมื่อปัญหายุติแล้วมีเศรษฐีและผู้คนศรัทธาต่อข้าวทำให้ข้าวมีผลผลิตงอกงามให้มนุษย์มีกิน ต่อมาพระโพธิสัตว์ (พระกุกุสุน โธ) มาเทศนาโปรดมนุษย์ พระองค์ตรัสถามคนที่มาฟังเทศน์ว่าในโลกนี้ใครมีบุญคุณกับมนุษย์มากที่สุด มนุษย์ทั้งหลายต่างพร้อมใจกันตอบว่าพระโพธิสัตว์ ฝ่ายนางโพลาลีเมื่อได้ยินเช่นนั้นก็เกิดเสียใจ ว่าตนเป็นอาหารของมนุษย์แต่มนุษย์ไม่เห็นคุณค่าเลยหนีไป เมื่อนางโพลาลีหนีไปแล้ว ทำให้มนุษย์เดือดร้อนขาดอาหารทำนาที่ไม่ได้ผลผลิต เลยคิดออกตามหาโดยการป่าวประกาศให้คนอาสาตามหานางโพลาลี ซึ่งขณะนั้นมีนกขังแขวและปลาประหลาดรับอาสา เมื่อเจอนางโพลาลีแล้วได้ชักชวนนางกลับแต่นางไม่ยอมกลับ นางโพลาลีจึงให้ขวัญข้าว 7 เมล็ด เมื่อนกขังแขวและปลาพามาถึงเมืองมนุษย์ ลูกสาวเศรษฐีนั่งตกปลาฉลาดแล้วนำไปผ่าท้องพบว่ามิขวัญข้าว จึงได้จัดการทำขวัญข้าว”

ตัวละคร นางโพลาลี เกิดจากโคนิลที่ไปกินต้นข้าวสาธิต ซึ่งขณะนั้นนางโพลาลีสถิตอยู่ในต้นข้าว เมื่อโคนิลกินต้นข้าวก็โดนกินไปด้วย ต่อมามูลวัวนั้นงอกเป็นต้นข้าวสาธิต นางโพลาลีจึงอยู่ในต้นข้าวและเป็นผู้ให้ผลผลิตข้าวในเวลาต่อมา จึงอาจกล่าวได้ว่า นางโพลาลีเป็นผู้ที่ประทานอาหารให้แก่มนุษย์ นอกจากนี้ตัวละครเศรษฐีชื่อ โคทอง ในตำนานเล่าว่ามีความร่ำรวยเพราะนับถือ พระธรรม ทำให้นางโพลาลีมาอยู่ด้วย เศรษฐีจึงจัดการบูชาแม่โพลี เศรษฐีโคทองจึงมีฐานะเป็นชนชั้นผู้นำของคนในท้องถิ่น ความศรัทธาต่อนางโพลาลีนั้นทำให้เศรษฐีโคทองมีความเจริญรุ่งเรืองเป็นอย่างมาก และตัวละคร พระโพธิสัตว์ ตัวแทนของพุทธศาสนามีหน้าที่ในการเทศนาธรรมสั่งสอนมนุษย์จัดเป็นปมปัญหาของเรื่องมีบทบาทในการลบ

* พิบแพรว เป็นคำเรียกของสิ่งมีชีวิตมีลักษณะล่องหน เปลี่ยนรูปร่างได้ไม่มีตัวตนที่แน่นอน

ล้างความเชื่อดั้งเดิมขณะเดียวกันก็ยังมี *มนุษย์* หรือ *บุคคลในสังคม* เปรียบได้กับสมาชิกในสังคมเป็นกลุ่มตัวละครสำคัญอีกตัวหนึ่งที่ตกอยู่ภายใต้ของอำนาจทั้ง 2 ฝ่าย

การพิจารณาโครงเรื่อง *ตำนานข้าว* ที่ปรากฏท้ายตำนานสร้างโลกนั้น เราจะพบว่าตัวละคร *“แม่โพสพ”* มีบทบาทสำคัญต่อด้านที่ปรากฏเรื่องข้าวนี้ หากจะวิเคราะห์สาร (message) ของความซ้ำในคำลับเหตุการณ์ โดยการพิจารณาความซ้ำของแต่ละเหตุการณ์ ดังนี้

1. นางโอสาลีประทานข้าวให้มนุษย์ที่นับถือกิน
2. ต่อมาเมื่อมีพระโพธิสัตว์ (พระกุกกุสนโธ) พระองค์ถามว่าใครมีคุณต่อมนุษย์
3. มนุษย์ตอบว่าพระโพธิสัตว์มีคุณ นางโอสาลีเสียใจหนีไปทำให้มนุษย์ไม่มีข้าว
4. พระโพธิสัตว์ทราบสาเหตุจึงให้ผู้อาสาไปเชิญกลับ โดยมีปลาฉลาด นก ช้างแฉว และมาตุลีอาสาไปเชิญกลับ
5. แม่โพสพไม่กลับแต่ให้ขวัญข้าวมา 7 เม็ด พระโพธิสัตว์จึงให้มนุษย์ทำขวัญข้าว

การจำแนกเหตุการณ์สำคัญและพิจารณาตามความซ้ำในแนวคิด พบว่าตำนานได้แสดงออกถึงอำนาจและการต่อต้านระหว่าง *พระโพธิสัตว์* และ *นางโอสาลี* ในเหตุการณ์นี้ *มนุษย์* ถือเป็นผู้ที่อยู่ตรงกลาง ได้แสดงออกถึงตัดสินใจและการยอมรับ

การตัดสินใจ และ *การยอมรับ* จึงอาจเป็นสารที่ซ่อนอยู่ในตัวบทของตำนานข้าว โดยการตัดสินใจของมนุษย์ในเรื่องนี้เป็นตัวกลางสำคัญที่ทำให้เรื่องมีจุดเปลี่ยน การพิจารณาความซ้ำของเรื่องเล่าตำนานข้าวนี้จึงทำให้เห็นถึงคู่ตรงข้ามระหว่างพระโพธิสัตว์กับนางโอสาลี ที่เกิดจากประทะกันของตัวละคร 2 ฝ่าย เป็นคู่ตรงข้ามที่มีลักษณะขัดแย้งกัน ตำนานข้าวจึงสะท้อนให้เห็นความคิดเรื่องการประนีประนอมระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ในเหตุการณ์ตอนที่พระโพธิสัตว์ให้ผู้อาสาตามแม่โพสพกลับมา ดังจะเห็นได้จากความหมายของเหตุการณ์ ดังนี้

<u>เหตุการณ์</u>	→	<u>ความหมาย</u>
มนุษย์มีข้าวกิน	→	มนุษย์นับถือความเชื่อดั้งเดิม
พระโพธิสัตว์ถาม	→	พุทธศาสนาเสนอทางเลือกให้มนุษย์
มนุษย์ตอบ	→	การตัดสินใจของมนุษย์
แม่โพสพหนีไป	→	การลงโทษ (ไม่ให้มีข้าวกิน)
มนุษย์อดข้าว	→	การลงโทษ
ไปตามแม่โพสพ	→	ผลจากการประนีประนอม

การประนีประนอมจึงเป็นผลจากการตัดสินใจยอมรับพระพุทธศาสนา (โพธิสัตว์) และไม่เลือกยอมรับความเชื่อดั้งเดิม (นางโพลี) เป็นความขัดแย้งในตำนานข้าวที่เกิดจาก 2 อานาจใหญ่ ซึ่งอาจสอดคล้องกับคำกล่าวของปรมินทร์ จารูวร (2549, หน้า. 359-360) ว่า การยอมรับนับถือพุทธศาสนาหรือการนับถือความเชื่อดั้งเดิมนั้น ของความขัดแย้งจากตัวละคร 2 ฝ่ายนี้ เป็นความขัดแย้งที่เกี่ยวกับเรื่องน้ำ อาหาร ดินแดน

หากพิจารณาข้าวในตำนานสร้างโลกภาคใต้ พบว่าข้าวยังว่าข้าวได้แสดงถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติมาอย่างช้านาน ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม กล่าวคือ ข้าวถูกจัดให้เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ 2 ฝ่าย เช่น ภาคใต้มีการทำบุญวันว่างในเดือน 5 ทางจันทรคติที่ปราศจากการทำงานเสร็จสิ้นการทำนา เมื่อว่างจากการงานแล้ว ข้าวข้าว ที่ได้จากการเก็บเกี่ยวบ้างนำมาบดเป็นแป้งเพื่อทำขนมจีน ส่วน ข้าวเหนียวดำ ทำเป็นลูกแป้ง (แป้งข้าวหมาก) ส่วน ข้าวเหนียวขาว นำมาทำเป็นข้าวต้มมัด ถือเป็น การนำข้าวใหม่มาทำบุญถวายพระและอุทิศส่วนบุญให้กับบรรพบุรุษ นอกจากนี้ยังมีการไหว้เจ้าที่ไร่นา ที่แสดงออกถึงความเคารพต่อเทพเจ้ารักษาข้าวและทุ่งนา ข้าว จึงเป็นอีกวัฒนธรรมหนึ่งที่ปรากฏคู่กับสังคมภาคใต้มาช้านาน เพราะมีทั้งตำนาน พิธีกรรม ประเพณี และวิถีปฏิบัติตัวของคนในชุมชน เป็นการผสมผสานความความคิดทางพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิมเข้าด้วยกัน เป็นการเอาวิถีคิดแบบพุทธมาปรับใช้ให้เข้ากับพิธีกรรมพื้นเมือง จนกลายเป็นผี-พราหมณ์-พุทธ ปะปนกันจนแยกไม่ออกสืบจนถึงปัจจุบัน (สุจิตต์ วงษ์เทศ, 2551, หน้า 46) แต่กระนั้นก็ตามความคิดความเชื่อต่อข้าวในสังคมชาวใต้มิได้กลืนน้อยลงแต่อย่างใด

สรุป

ตำนานสร้างโลกภาคใต้เป็นอีกความเชื่อหนึ่งที่ปรากฏในสังคมภาคใต้ จากการลงพื้นที่เก็บข้อมูลด้วยบททำให้ทราบว่าตำนานสร้างโลกภาคใต้นั้นกำลังจะสูญหายไปจากความทรงจำของคนในสังคม เพราะอิทธิพลของพุทธศาสนาที่เข้ามาบดบังทาบในการพลัดปฏิบัติตน โดยตำนานที่รวบรวมมาได้ทั้ง 9 สำนวน ปรากฏทั้งสำนวนลายลักษณ์และมุขปาฐะสามารถแบ่งได้เป็น 2 แนวคิด คือ จากพราหมณ์-ฮินดู ที่เนื้อเรื่องเน้นถึงเทพเจ้าทางฮินดู เช่น พระอิศวร และพระนารายณ์ เป็นตัวละครสำคัญในเรื่อง เป็นกลุ่มตำนานที่ปรากฏเป็นความเชื่อต่อผู้คนในสังคมได้เป็นอย่างมาก โดยเฉพาะตำนานสำนวนมุขปาฐะนั้นมีความเชื่อว่าเทพเจ้าเหล่านี้เป็นผู้ให้กำเนิดโลก ส่วนแนวคิด จากพุทธศาสนา ส่วนตำนานสำนวนลายลักษณ์ส่วนใหญ่

แล้วเป็นตำนานที่น่าคิดมาจากอัครกวีในพระไตรปิฎกของพุทธศาสนาแล้วก็นำมาปรับเปลี่ยนโครงเรื่องให้เข้ากับสังคมวัฒนธรรมภาคใต้

ในด้านรูปแบบของการเล่าเรื่องตำนานก็ถือเป็นขนบที่สำคัญ และคล้ายคลึงกันเกือบทุกสำนวน กล่าวคือ มีการเปิดเรื่องด้วยบทนมัสการบูชาพระรัตนตรัย สิ่งศักดิ์สิทธิ์และผู้มีพระคุณ จากนั้นพรรณนาการสร้างโลก สร้างมนุษย์และสรรพสิ่งต่าง ๆ และการปิดเรื่องด้วยคำสอนทางพุทธศาสนา ที่แสดงให้เห็นถึงการผสมผสานความเชื่อระหว่างฮินดูกับพุทธศาสนา เป็นวรรณกรรมของวินาท้องถิ่นภาคใต้ โดยกวีใช้ฉันทลักษณ์ประเภทต่าง ๆ ตามความสามารถของกวี อาทิ กลอน กาพย์ และร้อยแก้ว ที่ใช้ภาษาท้องถิ่นในการประพันธ์ให้ตำนานมีความเป็นเฉพาะตามภูมิปัญญาของคนใต้

นอกจากนี้เนื้อเรื่องของตำนานสร้างโลกภาคใต้พบว่า ตำนานได้ปรากฏคติไตรภูมิเป็นสำคัญที่ตัวบทได้สื่อถึงวิถีคิดทางพุทธศาสนา ปรากฏคติไตรภูมิและความคิดตามหลักไตรลักษณ์ ขณะเดียวกันตำนานสร้างโลกภาคใต้ยังปรากฏวิถีคิดเรื่องดิเวตดาที่เป็นความเชื่อในสังคมภาคใต้มาเป็นระยะเวลายาวนาน และในตอนท้ายของตำนานหลายสำนวนปรากฏตำนานข้าวที่ถือเป็นอีกตำนานหนึ่ง เป็นเรื่องราวที่แสดงออกถึงความขัดแย้งและการประนีประนอมระหว่างพุทธศาสนากับความเชื่อดั้งเดิม ซึ่งต่อมาภายหลังความคิดทั้ง 2 นั้นได้ถูกผสมผสานเข้าด้วยกันดังจะเห็นได้จากพิธีกรรมเกี่ยวกับข้าว เช่น การทำขวัญข้าว ที่ปรากฏการบูชาพระ (พุทธศาสนา) และบทสวดบูชาแม่โพสพ (ความเชื่อดั้งเดิม) ที่อยู่คู่กับสังคมภาคใต้มาอย่างช้านาน

เอกสารอ้างอิง

กัตติญ ชูชื่น. (2550). *วรรณกรรมท้องถิ่นไทย*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์

กลิ่น คงเหมือนเพชร. (2547). *ไตรภูมิ ฉบับบ้านกระปี่น้อย*. *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรม*

คัดสรร เล่ม 1. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.

คล้าย อินุทมโณ, พระอธิการ. (2497). *ตำราโบราณและยาต่างๆ*. สงขลา : สมบูรณ์โอสถ.

เจื่อน ชูสกุล. (2503). *โลกปฏิสนธิ เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : ราชภัฏจเริญ.

เจื่อน ชูสกุล. (2503). *โลกปฏิสนธิ เล่ม 2*. กรุงเทพฯ : ราชภัฏจเริญ.

ช. จันรอดภัย. (2597). *ตำนานสร้างโลก เล่ม 1*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัทลุง : อุดมพานิชกิจ.

ช. จันรอดภัย. (2497). *ตำนานสร้างโลก เล่ม 2*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัทลุง : อุดมพานิชกิจ.

ช. จันรอดภัย. (2497). *ตำนานสร้างโลก เล่ม 3*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัทลุง : อุดมพานิชกิจ.

ช. จันรอดภัย. (2497). *ตำนานสร้างโลก เล่ม 4*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัทลุง : อุดมพานิชกิจ.

- ช. จันรอดภัย. (2497). *ตำนานสร้างโลก เล่ม 5*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). พัทลุง : อุดมพานิชกิจ.
- ชัยวุฒิ พิชะกุล. (2547). นางโกควดี คำกาพย์ ใน *วรรณกรรมทักษิณ : วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 1*. กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- ชวัช ปุณโณทก. (2525). *วรรณกรรมท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : โอเดียนสโตร์.
- ธิดา สาระยา. (2525). *ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ.
- ปรมินทร์ จารุวรรณ. (2549). *ความขัดแย้งและการประนีประนอมในตำนานปรัมปราไทย*. กรุงเทพฯ : โครงการเผยแพร่ผลงานวิชาการ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวง บุษรรัตน์. (2542). *ตำนานสร้างโลกคำกลอน : ฉบับนายชัย จันรอดภัย ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิชัย แก้วขาว. (2542). *ตำนานสร้างโลกฉบับบ้านป่าดง ใน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้*. กรุงเทพฯ : มูลนิธิสารานุกรมไทย ธนาคารไทยพาณิชย์.
- พิชัย แก้วขาว. (2547). *ตำนานสร้างโลก ฉบับบ้านป่าดง*. วรรณกรรมทักษิณ: วรรณกรรมคัดสรร เล่ม 1. (น. 3-46). กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- พิเชฐ สายพันธ์. (2542). *น้ำเต้าป่อง : วรรณกรรมปรัมปราการศึกษาเชิงโครงสร้าง ใน สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ : ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร.
- ราชบัณฑิตยสถาน. (2555). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2554*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ : นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์.
- วินัย สุกใส. (2546). *วิเคราะห์ภาพสะท้อนเศรษฐกิจสังคมชุมชนลุ่มทะเลสาบสงขลาที่ปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่น ประเภทร้อยกรองในยุคการพิมพ์ (พ.ศ. 2472-2503)*. วิทยานิพนธ์ปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต สาขาภาษาไทย มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- วิมลมาศ ปฤชากุล. (2556). จาก “หนังสือบุด” สู่ “หน้ากระดาษ” ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรม วรรณกรรมของภาคใต้กับภาคกลาง. *วารสารรัฐสมิแล*. 34 (3), 57-62.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2539). *การวิเคราะห์ตำนานสร้างโลกของคนไทย*. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- ศิริพร ณ ถลาง. (2545). *ชนชาติไทยในนิทาน: แลลอคแวนคดิชนและวรรณกรรมพื้นบ้าน*. กรุงเทพฯ : มติชน.
- สุจิตต์ วงษ์เทศ. (2551). *ข้าวปลาอาหารไทย ทำไม ? มาจากไหน*. กรุงเทพฯ : เรือนแก้วการพิมพ์

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ และคณะ. (2543). *กะเทาะสนิมกริช : แลวิถีชีวิตชาวใต้ตอนล่าง*.

กรุงเทพฯ : สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.

สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2545). อิทธิพลวรรณคดีพุทธศาสนาต่อวรรณกรรมท้องถิ่นภาคใต้.

ใน *วรรณคดีท้องถิ่นพินิจ*. (หน้า 26-45). กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

สุรศักดิ์ ทอง. (2553). *สยามเทวะ*. กรุงเทพฯ : มติชน.

สุริยา สมุทรอุปต์ และคณะ. (2540). *วิถีคิดของคนไทย: พิธีกรรม “ช่วงผีฟ้า” ของ “ของ*

ลาวเจ้า” จังหวัดนครราชสีมา. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.

หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา. (2557). *องค์ความรู้และภูมิปัญญาจากวรรณกรรม*

ท้องถิ่นภาคใต้. สงขลา : หอสมุดแห่งชาติกาญจนาภิเษก สงขลา.

อมรเทพ ปาลรัตน์. สัมภาษณ์ วันที่ 16 เมษายน 2559.

อุดม หนูทอง. (2524). *วรรณกรรมสวดดีและแหล่งทำขวัญของภาคใต้*. สงขลา : สงขลาพาณิชย์.